

Desoriëntaties in een multiculturele wereld

Erwin Jans over twee studies die verplichte lectuur zijn voor wie zich met theorievorming en argumentatie rond intercultureel theater wil bezighouden.

Het enigmatische geluid van didgeridoos van de aboriginals uit Australië naast moderne Europese klassiek, wervelende percussie uit Rwanda naast muzikale composities uit de tijd van Keizer Karel. Dat het Festival van Vlaanderen opent met een multiculturele happening heeft anno 1999 niets ongewoons meer. Het oog en het oor van de eenentwintigste-eeuw houdt van culturele diversiteit, en krijgt die dankzij de mechanismen van de globale markteconomie ook steeds overvloediger aangeboden. Culturele en artistieke producten kennen geen grenzen. Nooit hebben we zoveel geweten over andere culturen als nu, nooit was het cultureel verschil zo fascinerend en prikkelend. Het ontvullende Shakespeareaanse inzicht 'all the world's a stage' wordt omgekeerd tot een triomfantelijk mondialisme: 'a stage for all the world'. De markt, de media en het internet hertekenen de wereld tot the global village die de notie van grens en afbakening uitdaagt. Zo wil het in elk geval een bepaalde multiculturele ideologie.

'Het verdient aanbeveling om naast landkaarten die Noord bovenaan hebben, ook kaarten uit te geven met Oost, West en Zuid boven.' (1) Al snel wordt duidelijk dat de wereld niet mijn dorp is en dat ondanks internationalisering en globalisering de wereld een geografie heeft die niet zonder meer beschreven kan worden als een neutraal snijpunt van lengte- en breedtegraden. 'Boven' wijst op de superieure plaats in een politieke, economische en culturele hiërarchie die nog steeds en op een bepaalde manier meer dan ooit de wereldorde bepaalt. Het 'multiculturalisme', dat zich expliciet aandient als een antwoord op het eurocentrisme en recht wil doen aan de onherleidbare veelheid van culturen, is een problematisch verschijnsel. Multiculturalisme kan niet los gezien worden van termen als globalisering en mondialisering. Het is een effect van de wereldwijde verspreiding van het kapitalisme en op die manier een bevestiging van de culturele hegemonie van het Westen.

Multiculturalisme kan evenmin los gezien worden van de interne ontwikkelingen van het (postkoloniale) kapitalistische Noorden: het Zuiden, het Oosten en het Westen zijn al lang aanwezig op de plek die het Noorden inneemt. Geen enkele grote stad die niet ook bevolkt wordt door individuen en groepen uit de rest van de wereld: 'The Western metropole must

confront its postcolonial history, told by its influx of postwar migrants and refugees, as an indigenous or native narrative internal to its national identity,' aldus Homi Bhabha. Migranten, politieke en/of economische vluchtelingen schrijven mee aan een nieuw nationaal verhaal. Multiculturalisme is niet zozeer een globaal, maar eerst en vooral een lokaal gegeven. Confrontatie met en (h)erkenning van de verschillende culturele identiteiten en sociale groepen in de eigen omgeving zijn het vertrekpunt van iedere ernstige reflectie over multiculturalisme.

Het multiculturalisme dwingt ons de samenhang tussen kunst, cultuur en politiek te herdefiniëren. In dat opzicht is het multiculturalisme niet alleen een sociaal-culturele praktijk, maar ook een theoretische uitdaging. Paul Gilroy omschrijft de term 'multiculturalisme' als 'een esthetisch en zelfs ethisch principe waar een aantal moderne historische ontwikkelingen van doordrongen zijn die bevestigd worden door de heteroculturele dynamiek van het hedendaagse stadsleven. Misschien moeten we ons afvragen wat er gebeurt als we de politieke implicaties van multiculturalisme omarmen in plaats van ze uit de weg te gaan.' Tot die implicaties behoort het besef dat de culturele en artistieke dynamiek zich niet buiten of boven een socio-economische of politiek-ideologische context beweegt. Hij is altijd verbonden met de mechanismen van culturele dominantie, erkenning en uitsluiting, en met de wetmatigheden die de verhouding tussen centrum en periferie in het artistieke veld bepalen. Dat heeft grote consequenties voor de kunstenaar uit de diaspora of de in Europa werkende kunstenaar uit de ex-kolonie en uit de migratielanden. Er is vanuit de westerse kunstmarkt altijd aandacht geweest voor niet-Europese kunst, maar vaak vanuit zeer specifieke invalshoeken: oriëntalisme, primitivisme, exotisme, antropologie,... Het zijn houdingen waarvan nog steeds sporen te vinden zijn in de omgang met zgn. 'andere' kunst.

Ook de podiumkunsten bevinden zich meer dan ooit op een 'kruispunt van culturen', zoals de Franse theaterwetenschapper Patrice Pavis het met een mooi beeld omschrijft. Alleen moet daar nog een aantal vragen bij gesteld worden als: waar liggen die kruispunten? Wie heeft de wegen aangelegd? In welke richting gaat de verkeersstroom? Wie regelt in- en uitvoer? Naar de Vlaamse podiumkunsten vertaald zijn dit

vragen naar repertoire, programmering, presentatie, casting, opleiding, publiek, media, beleid en niet in de laatste plaats naar de notie van artistieke kwaliteit. Staan er op het repertoire ook niet-westerse toneelauteurs? Hoeveel acteurs en regisseurs van Marokkaanse, Turkse of Afrikaanse origine werken er op de Vlaamse planken? Op welke plekken wordt er gewerkt aan een artistieke dialoog met andere, niet-westerse theatertradities? Hoe vaak worden er Arabische voorstellingen geprogrammeerd? Wordt er aan strategieën gewerkt om het migrantenpubliek de weg naar de theaters te tonen? Zitten er allochtone jongeren in de theateropleidingen? Schrijven de journalisten goed geïnformeerd wanneer zij het over niet-Europese theater hebben? Gaan programmatoren ook naar de theaterfestivals in Tunis, Damascus, Beiroet? En last but not least: welke is de rol van de subsidiërende overheid? Deze vragen zijn nauw verbonden met de principes van macht en representatie, van culturele identiteit en artistieke assimilatie.

De nota Van der Ploeg

Het zijn bedenkingen die nog steeds enigszins vreemd aandoen in een Vlaamse context. Dit in tegenstelling tot Nederland waar net voor de zomer een hevig debat gevoerd werd rond de nota van staatssecretaris voor Cultuur Rick van der Ploeg, *Ruim baan voor culturele diversiteit*. Deze nota, onderdeel van het later verschenen *Cultuur als confrontatie. Uitgangspunten voor het cultuurbeleid 2001-2004*, zorgde wekenlang voor journalistiek vuurwerk in de Nederlandse kranten en weekbladen. Voor- en tegenstanders mengden zich in het debat. De termen waarin de discussie gevoerd werd (en nog steeds wordt) wijzen op de hoge inzet ervan: de verhouding tussen kunst en cultuur, tussen individuele en collectieve identiteit, tussen kunstenaar en gemeenschap, tussen hoge en lage cultuur, tussen allochtoon en autochtoon, tussen kunst en overheid,... staan op het spel. Het heeft er alle schijn van dat het hart geraakt werd van heel wat vragen waarmee de culturele instellingen en het beleid vandaag dwingend geconfronteerd worden.

Vertrekpunt van de discussie is de relatie tussen het Nederlandse artistieke instituut en de zgn. 'allochtone' kunstenaars. Tegenover deze relatie zijn in het gevoerde debat twee tegenovergestelde standpunten geformuleerd. Een